

แนวทางการพัฒนาโฮมสเตย์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ชุมชนอ่าวปากบารา จังหวัดสตูล

ศุภรัตน์ พิณสุวรรณ¹ และ นิสากร กล้าณรงค์^{1*}

Guidelines for the Development of Homestay for Creative Tourism

in Pak Bara Bay Community, Satun Province

Suparat Pinsuwan¹ and Nisakorn Klanarong^{1*}

¹ Department of Geography, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000

* Corresponding author: jkklanarong@gmail.com

Received: 17 December 2024; Revised: 17 February 2025; Accepted: 20 February 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาโฮมสเตย์ของชุมชนอ่าวปากบารา โดยใช้กระบวนการชุมชนเป็นฐาน และเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาโฮมสเตย์ของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บข้อมูลโดยการสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก และประชุมกลุ่มย่อย ผู้ให้ข้อมูลหลักเลือกแบบเจาะจง จำนวน 23 คน จาก 3 กลุ่ม ได้แก่ ภาครัฐ ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ และชุมชนท้องถิ่น วิเคราะห์ข้อมูลโดยประเมินด้วย SWOT Analysis และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนอ่าวปากบารามีจุดแข็ง คือ ความโดดเด่นด้านวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่มีการขยายตัวมาก และโอกาสที่ดีคือ นักท่องเที่ยวคนไทยนิยมท่องเที่ยววิถีชุมชนมากขึ้น แต่มีจุดอ่อนจากการขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ และขาดฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นระบบ แนวทางการพัฒนาโฮมสเตย์ของชุมชนปากบาราเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ 1) เตรียมความพร้อมของสถานที่และกิจกรรม 2) ให้ชุมชนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม 3) การมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำสูง 4) เพิ่มการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายช่องทาง 5) กระจายรายได้โดยการส่งเสริมการรวมกลุ่มสร้างผลิตภัณฑ์ และ 6) การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, โฮมสเตย์, การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, ชุมชนอ่าวปากบารา

¹ สาขาวิชาภูมิศาสตร์ ดินและมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา 90000

Abstract

The purpose of this article are to evaluate the potential and readiness for developing a homestay in Pak Bara bay community using a community-based process. In addition, to find a way to develop homestays in Pak Bara bay community for creative tourism which is Participatory Action Research (PAR). In-depth interviews, focus group discussion and observation data used for collated data. The key informants purposely selected, totaling 23 people from three groups: government sector, homestay operators and local communities. Data were analyzed using SWOT analysis and content analysis. The study results found that the Pak Bara bay community has strengths in terms of its distinctive way of life and occupations based on local wisdom. This new form of tourism has expanded greatly and the good opportunity is that Thai tourists are increasingly interested in community tourism. However, there are weaknesses in the lack of knowledge and understanding about homestay tourism and the lack of a tourist attraction database system. Guidelines for developing Pakbara bay community homestays for creative tourism are 1) preparation of place and activities; 2) engage with the community to think, plan, operate and receive benefits equally; 3) having leaders with high leadership skills; 4) increasing public relations through various channels; 5) distributing income by promoting product creation in groups; and 6) managing tourism by taking into account the balance between the needs of tourists and local communities.

Keywords: Participatory Action Research, Homestay, Creative Tourism, Pak Bara Bay Community

บทนำ

โฮมสเตย์ (Home Stay) นับเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural tourism) ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นทั้งในกลุ่มชาวไทยและชาวต่างประเทศ โฮมสเตย์ เป็นการท่องเที่ยวที่พักผ่อนในสถานที่ของคนที่ท้องถิ่นหรือบ้านของคนท้องถิ่นที่เปิดให้บริการแก่นักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสประสบการณ์การใช้ชีวิตแบบท้องถิ่นและได้รับการดูแลจากเจ้าของบ้าน ซึ่งทำให้เกิดความใกล้ชิดและเป็นกันเองกับชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้นักท่องเที่ยวมีโอกาสรเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ทั้งการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม โฮมสเตย์จึงมีความสำคัญไม่เพียงมีบทบาทในการสร้างรายได้ แต่ยังทำให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น (Khao Yai DD, 2566) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เป็นการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการใหม่ ๆ ของนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ ให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมและระบบนิเวศในชุมชนได้มากกว่า โดยชุมชนจะมีบทบาทเกี่ยวข้องอย่างชัดเจนตั้งแต่การดำเนินกิจกรรม การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว การเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวจนถึงการพัฒนาชุมชน (Harnes – Liedtke & Mannocchi, 2012) จะเห็นได้จากความสำเร็จของประเทศมาเลเซียที่ใช้โปรแกรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน จากจำนวน 78,333 คน ในปี 2010 มีนักท่องเที่ยว เพิ่มขึ้นเป็น 133,689 คน ในปี 2011 ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวภายในประเทศ จำนวน 110,322 คน และ นักท่องเที่ยวต่างประเทศ 23,367 คน และ มีการเพิ่มการใช้เงินที่ช่วยเศรษฐกิจของชนบทอย่างมาก (Amir, Ghapar, Jamal & Ahmad, 2014) การท่องเที่ยวในทวีปยุโรปเองก็ใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐานและการใช้การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังรายงานของ Action for more sustainable European Tourism ได้นำเสนอกรอบแนวความคิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Framework for Sustainable Tourism) ซึ่งต้องคำนึงถึงเศรษฐกิจ (Economic) สังคม (Social) และสิ่งแวดล้อม (Environmental)

และชุมชนท้องถิ่น (Local community) ที่สามารถกำหนดโปรแกรมตามสภาพ ศักยภาพ และความต้องการ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโฮมสเตย์และเกิดการพัฒนากการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Janusz & Bajdoe, 2013)

จากลักษณะที่มีความเฉพาะ ไม่ใช่เพียงการให้บริการที่พักเท่านั้น โฮมสเตย์ยังมีกิจกรรมที่สัมผัสวัฒนธรรมซึ่งคนในชุมชนจะต้องมีความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในด้านการจัดการโฮมสเตย์ โฮมสเตย์จะเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based tourism) โดยชาวบ้านหรือคนในชุมชนร่วมกันบริหารจัดการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวที่อยากมาสัมผัสวิถีชีวิตและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งเสริมให้เกิดรายได้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นโฮมสเตย์จึงเป็นทางเลือกหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วมและจากประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของจุดหมายปลายทาง เป็นการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและเอกลักษณ์ของสถานที่โดยนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรมและมีโอกาสได้ใช้ชีวิตร่วมกันกับเจ้าของสถานที่ (กรมการท่องเที่ยว, 2560; อัจฉรา เมฆสุวรรณ, ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช และเนตรดาว โทธรัตน์, 2563) ศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะโฮมสเตย์ของการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดลำปาง พบว่า โฮมสเตย์มีความพร้อมและมีศักยภาพเพียงพอในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ซึ่งได้รับการสนับสนุนในระยะเริ่มต้นจากหน่วยงานภาครัฐภายใต้โครงการหมู่บ้าน OTOP นวัตกรรม แต่ในบางพื้นที่ยังขาดประสบการณ์ของการให้บริการ และรองรับนักท่องเที่ยว การศึกษาโฮมสเตย์กับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดน่าน (กนกรัตน์ ดวงพิบูล และจารุพันธ์ เมระพันธุ์, 2561) พบว่า ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยวของโฮมสเตย์โดยรวมอยู่ในระดับมาก จุดแข็งของกลุ่มโฮมสเตย์ ได้แก่ ผู้นำกลุ่มมีภาวะผู้นำสูง การดำเนินงานของกลุ่ม มีการจัดการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน มีกิจกรรมท่องเที่ยวหลากหลาย มีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม และมีความปลอดภัย อย่างไรก็ตาม กลุ่มโฮมสเตย์ยังมีจุดอ่อน ได้แก่ การสื่อสารกับชาวต่างชาติ ขาดมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ขาดงบประมาณดำเนินงาน บ้านพักไม่เพียงพอ ขณะที่ผลการศึกษาของ พนิดสุภา ธรรมประมวล และกาสัก เต๊ะชั้นหมาก (2564) พบว่า กลุ่มโฮมสเตย์ไทยเบ็งบ้านโคกสลุ อำเภอนาคูพัฒนาโคก จังหวัดลพบุรี มีศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมบนฐานทุนทางวัฒนธรรมได้ และนำเสนอกลยุทธ์ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนของกลุ่มโฮมสเตย์ไทยเบ็งบ้านโคกสลุสี่ กลยุทธ์ ได้แก่ การอนุรักษ์ธรรมชาติและวิถีชีวิตวัฒนธรรมพื้นบ้านโฮมสเตย์ไทยเบ็งบ้านโคกสลุ การพัฒนาการจัดการมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยเบ็งบ้านโคกสลุ การสัมผัสวัฒนธรรมนำที่พักโฮมสเตย์ไทยเบ็งบ้านโคกสลุ และการพัฒนาระบบการจัดการโฮมสเตย์ไทยเบ็งบ้านโคกสลุ จะเห็นได้ว่าการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนจำเป็นต้องคำนึงถึงอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชน รวมทั้งศักยภาพของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน

จังหวัดสตูลมีทิศทางการพัฒนามุ่งเน้นที่การท่องเที่ยว จะเห็นได้จากวิสัยทัศน์จังหวัดสตูล คือ “เมืองท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานธรณีโลก เศรษฐกิจมั่นคง สังคมน่าอยู่สันติสุขยั่งยืน ประดูลู่อาเซียน” โดยมีเป้าประสงค์รวม คือ เศรษฐกิจจังหวัดมีการขยายตัว เศรษฐกิจชุมชนเติบโต สตูลเป็นเมืองอุทยานธรณีโลก และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศชั้นนำที่ได้มาตรฐานสากล ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี สังคมสันติสุข และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (สำนักงานจังหวัดสตูล, 2565) และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก (Local Economy Development) กรณีธรณีโลกสตูล (Satun UNESCO Global Geopark) เมื่อเดือนพฤษภาคม 2562 เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และชุมชนในอำเภอที่เป็นแหล่ง หรือสถานที่ตั้ง

ของจีโอพาร์ค ทั้งในอำเภอละงู อำเภอเมือง อำเภอทุ่งหว้า และอำเภอมะนัง มีการจัดทำแผนการท่องเที่ยวอย่างบูรณาการ (สำนักงานจังหวัดสตูล, 2562) ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนจึงสอดคล้องและตอบสนองวิสัยทัศน์ของจังหวัดสตูลได้อย่างเหมาะสม

ตำบลปากน้ำ อำเภอละงู จังหวัดสตูล ซึ่งอยู่ในพื้นที่ของอุทยานธรณีโลก และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวจำนวนมาก ทำให้มีการขยายตัวของที่พัก ทั้งโรงแรม รีสอร์ท เกสท์เฮาส์ รวมทั้งโฮมสเตย์ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายเพิ่มขึ้นทั้งที่ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ องค์กร บริษัทท่องเที่ยวเอกชน และชุมชน โดยเฉพาะในส่วนของชุมชนอ่าวปากบาราที่ตั้งอยู่ติดกับอ่าวนุ่น ซึ่งเป็นที่ตั้งที่ทำการอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา ประกอบด้วยชุมชน หมู่ 2 บ้านปากบารา หมู่ 4 บ้านตะโล๊ะไผ่ และหมู่ 6 บ้านท่ามาลัย ที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปากบารา ในรูปของวิสาหกิจชุมชน กำหนดให้มีคณะกรรมการอำนวยการ คณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยว คณะกรรมการเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อม และกำหนดพื้นที่ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตราเป็นเขตบริการท่องเที่ยวโดยชุมชน (วิโชคศักดิ์ ธรณรงค์ไพบูลย์, 2562) อย่างไรก็ตาม การบริการโฮมสเตย์และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่จำนวนมาก มีความน่าเป็นห่วง เนื่องจากพบปัญหาเกี่ยวกับการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์จากแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นโดยข้อจำกัดของชุมชน (พิทักษ์ ศิริวงศ์ และนรินทร์ สังข์รักษา, 2560; กนกรัตน์ ดวงพิบูล และจารุพันธ์ เมธะพันธุ์, 2561) การขาดการจัดการที่ดีของโฮมสเตย์ อาจส่งผลกระทบต่อทางลบมากกว่าทางบวกแก่ชุมชน (ภาวิณี หาญณรงค์, 2557) ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องดำเนินการศึกษาศักยภาพของโฮมสเตย์ และกำหนดแนวทางการพัฒนาโฮมสเตย์ในพื้นที่ชุมชนอ่าวปากบาราที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวเติบโต อย่างรวดเร็วเพื่อป้องกันปัญหา ลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในชุมชนให้น้อยที่สุด และเพิ่มความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว อันจะส่งผลดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประเมินศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาโฮมสเตย์ของชุมชนอ่าวปากบาราโดยใช้กระบวนการชุมชนเป็นฐาน
2. เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาโฮมสเตย์ ของชุมชนอ่าวปากบาราเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์กับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism) ได้รับการยอมรับว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่จะดำรงวัฒนธรรมที่แท้จริงของท้องถิ่นให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน (เขมิกา อีรพงษ์, 2563; เสรี วงษ์มณฑา, 2564) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยวซึ่งมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงโมเดลของการพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการเสริมสร้างความหลากหลาย และสร้างสรรค์ประสบการณ์ใหม่ของนักท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงสามารถช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กำเนิดขึ้นจากการพยายามแก้ปัญหาการผลิตภัณฑัตถกรรม (Craft products) แก่นักท่องเที่ยวของโครงการ EUROTAX และพบว่านักท่องเที่ยวมีความสนใจ ต้องการเห็นว่าผลิตภัณฑ์ภัณฑัตถกรรมมีการทำอย่างไร และหลายคนต้องการเรียนรู้ทักษะการทำภัณฑัตถกรรมด้วยตัวเอง จึงเป็นผลให้มีการตัดสินใจพัฒนาประสบการณ์การทำภัณฑัตถกรรมที่อนุญาตให้นักท่องเที่ยวมี

ส่วนร่วมกับกระบวนการผลิต ไม่ใช่เพียงแค่การดูผู้ผลิตหัตถกรรมทำงานของพวกเขา จากแนวความคิดเบื้องต้นเหล่านี้ได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการท่องเที่ยวที่ถูกเรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เริ่มมีความสำคัญไม่เพียงแต่การขายวัฒนธรรมของสถานที่หนึ่ง ๆ แต่ยังใช้การท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนอัตลักษณ์ (Identity) ของสถานที่ปลายทาง และกระตุ้นการบริโภควัฒนธรรมท้องถิ่นและการสร้างสรรค์ (Richards, 2009)

องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือ ยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้ความหมาย การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นทางการในการประชุมนานาชาติ เรื่องการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ค.ศ. 2008 ณ เมืองซานตาเฟ มลรัฐนิวเม็กซิโก ประเทศสหรัฐอเมริกาว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้ในเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของสถานที่ผ่านประสบการณ์ตรง และการมีส่วนร่วมกับท้องถิ่น (Wurzburger, 2010)

ในปี ค.ศ. 2010 Richards ได้สรุปนิยามของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อีกครั้งว่า เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้น การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน และส่งเสริม การผลิตสินค้าท้องถิ่นป้อนสู่ตลาด เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว (Richards, 2010)

การสร้างสรรค์มีบทบาทสำคัญในการสร้างประสบการณ์ใหม่ให้นักท่องเที่ยว กิจกรรมการสร้างสรรค์กลายเป็น ปัจจัยในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยือนสถานที่ปลายทาง โดยการใช้ประโยชน์ด้านความรู้และทักษะด้านการสร้างสรรค์ ของคนในท้องถิ่น เสรี วงษ์มณฑา (2564) กล่าวว่า บางท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไม่ใช่ “ทางเลือก” แต่เป็น “ความ จำเป็น” เพราะเป็นท้องถิ่นที่ไม่มีอาคารที่แสดงวัฒนธรรมทางด้านสถาปัตยกรรมและประติมากรรม ทั้ง วัด โบสถ์ วัง และ อนุสาวรีย์ที่เป็นที่รู้จักที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือนได้ ท้องถิ่นต้องนำเสนอเป็นสินค้าเชิงวัฒนธรรมที่จะดึงดูด นักท่องเที่ยวที่แสวงหาประสบการณ์จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการสร้างสรรค์เข้ามาท่องเที่ยวในท้องถิ่น การท่องเที่ยว แบบโฮมสเตย์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่คนในท้องถิ่นสามารถนำวัฒนธรรม วิถีประจำวันของพื้นที่ผ่านความรู้และ ประสบการณ์ของคนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ และมีประสบการณ์ในวัฒนธรรมของท้องถิ่น ถ้าการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ มีการปรับจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะสามารถ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นวิธีการใหม่ที่จะทำให้ชุมชนมีผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่ มีความแตกต่างจากชุมชนอื่นที่เป็นคู่แข่งทางการท่องเที่ยว (Richards & Raymond, 2000)

แนวความคิดการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการวิจัยที่มุ่งศึกษาชุมชนด้วยนักวิจัยร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันทำงานโดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล ซึ่งเป็นการสะท้อนวิธีการเปลี่ยนสถานการณ์ หรือการสร้างความสามารถของชุมชน โดยการวิจัยประเภทนี้มุ่งเน้นการสร้างศักยภาพ ให้กับประชาชนเพื่อทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ นักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นผู้มีบทบาทหลักในการกระตุ้นให้ ประชาชนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลในเรื่องที่เป็นปัญหา หรือ การพัฒนาชุมชนของตนเอง (สัญญา ยีอราน และศิริไลซ์ วนรัตน์วิจิตร, 2561)

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) และใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) และการสังเกต (Observation)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants)

ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จำนวน 23 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้แทนภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องกับที่พักระเบียงได้แก่ นายอำเภอละงู ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 6 คน
2. กลุ่มผู้แทนผู้ประกอบการ ที่เกี่ยวข้องกับที่พักระเบียงได้แก่ จำนวน 2 คน
3. กลุ่มผู้แทนชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับที่พักระเบียงได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียใน 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ 2 บ้านปากบารา หมู่ 4 บ้านตะโละโกละ และ หมู่ 6 บ้านท่ามาลัย จำนวน 15 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาโฮมสเตย์ของชุมชนอ่าวปากบารา วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อสอบถามถึงสภาพการณ์และความต้องการ ความพร้อม ประโยชน์ที่จะได้รับ ปัญหาและแนวทางในการปรับปรุง โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์บริบท การกำหนดแนวทางการดำเนินงาน และการพัฒนา สมรรถนะของการประกอบการโฮมสเตย์ในพื้นที่วิจัย ผู้ร่วมประชุมประกอบด้วย กลุ่มผู้แทนภาครัฐ กลุ่มผู้แทนผู้ประกอบการ กลุ่มผู้แทนชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียใน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ นายอำเภอละงู ปลัดอำเภอละงู ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ กำนันตำบลปากน้ำ ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนจากสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสตูล ประธานการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปากบารา และประธานสภาการท่องเที่ยวองค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล

ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ไขเพื่อทำการเชื่อมโยงผู้ประกอบการโฮมสเตย์ในการเข้าสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนอ่าวปากบารา การค้นหาแนวทางการพัฒนาโฮมสเตย์ของชุมชนอ่าวปากบารา เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และการท่องเที่ยวชุมชนอ่าวปากบารา จังหวัดสตูล ผู้ร่วมประชุมประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้แทนภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับที่พักระเบียง องค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ ผู้นำชุมชน กำนันและผู้ใหญ่บ้าน 2) กลุ่มผู้แทนผู้ประกอบการ และ 3) กลุ่มผู้แทนชุมชน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียใน 3 หมู่บ้าน จำนวน 15 คน ประเด็นการพูดคุย ได้แก่ สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชนอ่าวปากบาราจังหวัดสตูล ความพร้อมในการรองรับด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และการคมนาคมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ แผนนโยบาย การท่องเที่ยว กิจกรรม / โครงการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว งบประมาณดำเนินการ การมีส่วนร่วมของชุมชน ปัญหาอุปสรรคและผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ตลอดจนแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ช่วงเวลาในการวิจัย ตุลาคม 2563 – มิถุนายน 2565

รูปที่ 1 การลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และประชุมกลุ่มย่อย

พื้นที่เก็บข้อมูล

พื้นที่ในการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ ชุมชนปากบารา ซึ่งหมายถึง ชุมชนอ่าวปากบารา ประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 2 บ้านปากบารา หมู่ 4 บ้านตะโละใส และหมู่ 6 บ้านท่ามาลัย ตั้งอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ อำเภอลงจู จังหวัดสตูล ทั้ง 3 หมู่บ้านตั้งอยู่ในพื้นที่อุทยานธรณีโลกสตูล มีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นทางด้านธรณีวิทยา – โบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวทางทะเล-หมู่เกาะ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ – พงศกัญ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิต – วัฒนธรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลประเมินด้วย SWOT analysis และใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย โดยระบุคุณลักษณะเฉพาะของสาระอย่างมีระบบ โดยมีวิธีการ 3 ขั้นตอนดังนี้

1. ลดทอนข้อมูล (Data Reduction) ด้วยการเลือกจุดที่น่าสนใจ ทำให้เข้าใจง่าย สรุปย่อ แบ่งเป็นหมวดหมู่และปรับลดเพิ่มหาข้อมูลใหม่ จนกระทั่งได้ผลสรุปและพิสูจน์บทสรุปที่น่าพอใจ
2. แสดงข้อมูล (Data Display) เป็นขั้นตอนของการจัดการเลือกเฟ้น สรรหาตัวอย่างข้อมูล อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์และสรุปผลต่อไป
3. สร้างข้อสรุปและยืนยันผลสรุป (Conclusion and Verification) เป็นการสังเคราะห์ข้อสรุปย่อย ๆ และตรวจสอบยืนยันกับข้อมูลสนามเพื่อยืนยันผลสรุปวิจัย

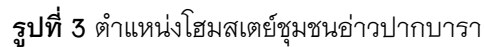
ผลการศึกษา

ศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาโฮมสเตย์ของชุมชนอ่าวปากบารา

ชุมชนอ่าวปากบาราเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นอย่างมาก เนื่องจากในพื้นที่มีทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นที่ราบชายฝั่งทะเล มีภูเขา ชายหาด หาดทราย อ่าว และเกาะแก่งต่าง ๆ ที่สวยงาม และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีการตั้งถิ่นฐานมาช้านาน ประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ในชุมชนมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายทั้งเกษตรกรรม ที่มีการทำนา ทำสวน สวนยางพารา ประมงชายฝั่ง ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป และชุมชนมีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และภูมิปัญญาที่มากมาย (ดังรูปที่ 2) ที่พักโฮมสเตย์ในชุมชนอ่าวปากบารา (ดังรูปที่ 3) ส่วนใหญ่เป็นลักษณะสถานประกอบการขนาดเล็ก มีการบริหารจัดการในครอบครัว และมีบางแห่งเป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการประสานกันระหว่างชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งด้านที่พักและกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยปฏิบัติตามกฎ ระเบียบที่ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้กำหนดไว้ ลักษณะของห้องพัก ราคา และสิ่งอำนวยความสะดวกจะแตกต่างกัน นักท่องเที่ยวที่มาพักที่โฮมสเตย์ นอกจากท่องเที่ยวทางทะเลแล้ว ในชุมชนยังมีแหล่งทางวัฒนธรรมให้ได้ร่วมเรียนรู้ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

รูปที่ 2 ตำแหน่งสถานที่ท่องเที่ยวชุมชนอ่าวปากบารา

ปัจจัยภายใน

1. ความโดดเด่นด้านวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเห็นได้จากการทำเกษตรผสมผสานตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการเกษตรรวมถึงการทำประมงชายฝั่งแบบวิถีชาวบ้าน

3. คนในชุมชนมีอัตราตายดี ยิ้มแย้มแจ่มใส ผู้สูงอายุมีภูมิปัญญาท้องถิ่น

5. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (กิจกรรมการท่องเที่ยว บ้านพักโฮมสเตย์ บทบาทหน้าที่ของสมาชิก ผลประโยชน์ ฯลฯ) ผู้นำมีภาวะผู้นำสูง มีกลุ่มที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี การมีส่วนร่วม ประชุมหารือร่วมกันเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. บ้านพักโฮมสเตย์ยังไม่ได้รับมาตรฐาน และผู้ประกอบการขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโฮมสเตย์

2. ขาดความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเข้าถึง อาทิ บ้ายบอกทาง บ้ายสื่อความหมายที่ยังไม่ทั่วถึง และเพียงพอ เส้นทาง การเข้าถึงบางสถานที่ยังไม่สะดวก ด้านการสื่อความหมาย คนในชุมชนไม่สามารถให้ข้อมูลแก่

นักท่องเที่ยวได้ถูกต้อง ตรงกัน ตลอดจนทักษะการสื่อสารด้านภาษาและการสื่อความหมาย ในการนำชมแหล่งท่องเที่ยว หรือบรรยายกิจกรรมต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว

3. การตลาดและการประชาสัมพันธ์มีน้อยไม่ต่อเนื่องและเข้าไม่ถึงกลุ่มผู้บริโภค เนื่องจากยังไม่มีกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน และขาดการจัดโปรแกรมท่องเที่ยวที่ต่อเนื่อง ทำให้นักท่องเที่ยวไม่มีกิจกรรมในพื้นที่ จึงใช้เวลาในชุมชนไม่นานและไม่มีการพักค้างคืน

4. ขาดฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นระบบ

5. ขาดงบประมาณสนับสนุนด้านการจัดการทรัพยากร ขาดเงินทุน ในการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อพัฒนาการดำเนินงานให้เกิดความต่อเนื่อง

ปัจจัยภายนอก

โอกาส (Opportunity)

1. ที่ตั้งอยู่ใกล้สถานที่สำคัญและเป็นที่รู้จัก ได้แก่ ท่าเทียบเรือปากบารา อุทยานธรณีโลกสตูล ซึ่งเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวหรือนักเดินทางต้องมา

2. กระแสการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ขยายตัว นักท่องเที่ยวคนไทยนิยมมาเที่ยววิถีชุมชนมากขึ้น ประกอบกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มีนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนและในพื้นที่โดยอำเภอละงูก็มีนโยบายเปิดกว้างสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชน

3. บริษัททัวร์ ทำงานร่วมกับชุมชนในการส่งนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว และเนื่องด้วยสถานการณ์น้ำมันราคาแพง คนไม่นิยมเที่ยวระยะไกล ส่งผลต่อการตัดสินใจให้นักท่องเที่ยวจากพื้นที่ใกล้เคียงเดินทางมาท่องเที่ยวปากบารา

4. การปิดประเทศตามมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา และนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจโดยโครงการไทยเที่ยวไทย ทำให้นักท่องเที่ยวชาวไทยเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น

5. มหาวิทยาลัยทักษิณช่วยทำฐานข้อมูลให้ชุมชนเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว

อุปสรรค (Threat)

1. ชุมชนอ่าวปากบารายังไม่ใช้จุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีท่าเทียบเรือปากบาราเป็นทางผ่านไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ได้แก่ เกาะหลีเป๊ะ โดยชุมชนอ่าวปากบาราเป็นเพียงทางผ่านไม่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้แวะพักและค้างคืนได้ และตารางการเดินทางที่เชื่อมโยงกันของเที่ยวบินและตารางเดินเรือไปยังเกาะหลีเป๊ะ ทำให้นักท่องเที่ยววางแผนการเดินทางได้โดยไม่ต้องเสียเวลาอยู่ในพื้นที่ชุมชนอ่าวปากบารา

2. แหล่งท่องเที่ยวทางทะเลอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา จึงมีข้อจำกัดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหรือสร้างกิจกรรมเพื่อเป็นแหล่งดึงดูดใจใหม่ ๆ ในพื้นที่

3. มีโรงแรมและที่พักที่หลากหลายให้เลือกบริเวณชายฝั่งทะเล บริเวณหมู่ที่ 2 บ้านปากบาราซึ่งมีความสะดวกเข้าถึงง่ายกว่าและมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่มีความพร้อมกว่า

4. มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มีผลกระทบต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำ เช่น ล่องเรือชมธรรมชาติ และวิถีชุมชน

แนวทางการพัฒนาโฮมสเตย์ของชุมชนปากบาราสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

จากการประเมินศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนอ่าวปากบารา เพื่อนำมาสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาโฮมสเตย์ของชุมชนอ่าวปากบาราสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สามารถสรุปแนวทางการพัฒนาได้ดังนี้

1. การพัฒนาศักยภาพของชุมชน จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมของสถานที่และกิจกรรม โดยส่งเสริมให้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ดี และสมาชิกกลุ่มควรได้รับการสนับสนุนให้ได้รับการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์อื่น เพื่อนำความรู้มาปรับปรุงประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน
 2. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในฐานะเจ้าบ้าน เจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยวจัดเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวชุมชน โดยเปิดโอกาสในการได้เข้ามาร่วมทำความเข้าใจ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม
 3. ผู้นำกลุ่มที่มีภาวะผู้นำสูง ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและทีมงานที่มั่นคง ทั้งในระดับตำบลและหมู่บ้าน มุ่งมั่นที่จะพัฒนาชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้น ผู้นำจึงเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนประสบความสำเร็จ เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการดำเนินงานโดยชุมชนเป็นหลัก
 4. การสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักในหลากหลายช่องทางย่อมเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและเป็นการเพิ่มโอกาสที่จะทำให้ “ชุมชนอ่าวปากบารา” กลายเป็นจุดหมายปลายทางให้นักท่องเที่ยวแวะพักและใช้เวลาในพื้นที่นานขึ้นและส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้นตามมา
 5. การกระจายรายได้ให้คนในท้องถิ่นโดยเพิ่มช่องทางให้ทุกกลุ่มทุกวัยได้มีโอกาสในการได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชน โดยการส่งเสริมการรวมกลุ่มสร้างผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับความสามารถและทรัพยากรท้องถิ่น และการมีโอกาสนำเสนอวิถีชุมชนที่เป็นอยู่ก็เป็นการเพิ่มรายได้ไปอีกทางหนึ่ง
 6. การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยว ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและขีดความสามารถของทรัพยากร อันจะนำไปสู่เป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน
- ดังนั้น แนวทางการพัฒนาโฮมสเตย์ในพื้นที่ชุมชนอ่าวปากบาราดังกล่าวข้างต้น จะส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้นของชุมชน ช่วยป้องกันปัญหา ลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นให้น้อยที่สุด และเพิ่มความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว อันจะส่งผลดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่

วิจารณ์และสรุปผล

ชุมชนอ่าวปากบาราเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตามนิยามของยูเนสโก (Wurzbarger, 2010) มีทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นที่ราบชายฝั่งทะเล มีภูเขา ชายหาด หาดทราย อ่าว เกาะแก่ง และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิม ประกอบอาชีพที่หลากหลายทั้งทำนา ทำสวน ประมงชายฝั่ง มีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ภูมิปัญญามากมาย และศักยภาพด้านวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นนับเป็นจุดแข็งของชุมชน อาทิ วิธีการทำเกษตรแบบผสมผสานตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การทำประมงชายฝั่ง ตลอดจนมีฐานเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับศักยภาพด้านการท่องเที่ยวหมู่บ้านหนองสรวง (นาตยา เกตุสมบุญณ์ และวันทนา เนาว์วัน. 2562) ที่พบว่าชุมชนมีจุดแข็ง คือ ยังคงสภาพวิถีชีวิตแบบชาวบ้านริมน้ำและทำ

การเกษตร ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีกิจกรรมฐานการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ที่น่าสนใจ แตกต่างกันไปเพียงบริบทพื้นที่ด้านที่ตั้งชุมชนที่ปากบาราเป็นวิถีประมงชายฝั่งทะเล ส่วนบ้านหนองสรวงเป็นวิถีประมงน้ำจืด

ในการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปากบารา มีการทำงานเป็นทีม ร่วมกันคิดและแลกเปลี่ยนความรู้ แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามความถนัดและความเหมาะสม ซึ่งแต่ละชุมชนจะนำเสนอแหล่งหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่พิก โดยกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยวบนพื้นฐานทรัพยากรของชุมชน และอาศัยความร่วมมือภายในเครือข่าย มีการวางแผน แบ่งหน้าที่และบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ โดยมีการปันผลกำไรจากผลการดำเนินการ ซึ่งเป็นการจัดการโดยชุมชนอย่างแท้จริง โดยมีหน่วยงานของรัฐเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนในด้าน การให้ความรู้แก่บุคลากรชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยว และมีหน่วยงานการท่องเที่ยวจังหวัดเข้ามาส่งเสริมและความรู้ในการดำเนินการเรื่องที่พัก โฮมสเตย์ การจัดการท่องเที่ยวที่อาศัยพื้นฐานทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อชุมชน และช่วยสร้างความเข้มแข็งต่อคนในชุมชน เพราะหากไม่มีการเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับการหลั่งไหลเข้ามาของจำนวนนักท่องเที่ยว ความเป็นชุมชนดั้งเดิม ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิตอาจถูกทำลาย (อัญญรัตน์ ธีรารัตน และ มริวรรธณ ผิวนิม, 2557) ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ควรที่ใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมของท้องถิ่นเพื่อการออกแบบกิจกรรมของโฮมสเตย์ และโฮมสเตย์ควรสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ และ การรับรู้ (perception) ของความดั้งเดิมของชุมชนในการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (Janjua, Krishnapillai & Rahman, 2021) อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการโฮมสเตย์และการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังคงต้องพัฒนาทางกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นของพื้นที่ที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพราะชุมชนอ่าวปากบารายังคงเป็นเพียงทางผ่านไม่ใช่เป้าหมายปลายทาง (Tourist destination) ของนักท่องเที่ยว ซึ่งการศึกษาของอัจฉรา เมฆสุวรรณ ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช และเนตรดาว โทธรัตน์ (2563) ก็พบว่า โฮมสเตย์ของชุมชนในเส้นทางท่องเที่ยวของอำเภอเกาะคา อำเภอเกาะงาว อำเภอเมืองปาน อำเภอแจ้ห่ม และ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ได้รับการสนับสนุนจากพัฒนาชุมชนภายใต้โครงการ OTOP นวัตกรรม แต่ยังมีความต้องการให้ส่งเสริมและจูงใจให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจแวะพักและเข้าร่วมกิจกรรมหรือเยี่ยมชมกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนได้มีโอกาสและแนวทางในการพัฒนาการประกอบการโฮมสเตย์ในพื้นที่ได้ และจุดอ่อนของชุมชนปากบาราที่ยังขาดการจัดโปรแกรมท่องเที่ยวที่สร้างประสบการณ์ใหม่ และทักษะจากการท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวไม่มีกิจกรรมในพื้นที่ จึงใช้เวลาในชุมชนไม่นานและไม่มีการพักค้างคืน รวมถึงการตลาดและการประชาสัมพันธ์มีน้อยไม่ต่อเนื่องและเข้าไม่ถึงกลุ่มผู้บริโภค ดังนั้นเพื่อเพิ่มช่องทางการตลาด ควรทำข้อมูลข่าวสารประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและเส้นทางท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คู่มือ แผ่นพับ ใบปลิว และป้ายบอกทางให้เพียงพอต่อความต้องการ อีกทั้งควรปรับปรุงข้อมูลข่าวสารในสื่อโซเชียลให้ทันสมัยอย่างหลากหลายช่องทางตลอดเวลา (นาคยา เกตุสมบุญ และ วันทนา เนาว์วัน , 2562)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาถึงผลที่ได้รับ หรือความคาดหวังจากการที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อนำไปพัฒนาหลักการเข้าไปมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในอนาคตต่อไป
2. ควรนำศักยภาพ และปัญหาของการจัดการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนอ่าวปากบารามาพัฒนาหรือยกระดับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่สามารถแข่งขันในตลาดการท่องเที่ยวและเกิดความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. แนวทางพัฒนาศักยภาพของชุมชน จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมของสถานที่ และกิจกรรมต่าง ๆ โดยพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเฉพาะบริบทพื้นที่ให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นการสร้างจุดแข็งให้กับชุมชน ตลอดจนปรับปรุงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกตามบริบทของพื้นที่และความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ถนน บ้ายบอกทางป้ายข้อมูลภายในพื้นที่ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่เข้ามาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม

2. แนวทางการพัฒนาด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักในหลากหลายช่องทางย่อมเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ได้แก่ การจัดทำป้าย โปสเตอร์ แผ่นพับโฆษณา คู่มือแนะนำการท่องเที่ยว ตลอดจนการสร้างฐานข้อมูลออนไลน์เกี่ยวกับการท่องเที่ยว สามารถประชาสัมพันธ์โปรแกรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น และเป็นการเพิ่มโอกาสที่จะทำให้ “ชุมชนอ่าวปากบารา” กลายเป็นจุดหมายปลายทางให้นักท่องเที่ยวแวะพักและใช้เวลาในพื้นที่นานขึ้นและส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้นตามมา ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและท้องถิ่น ภาคเอกชน ควรทำปฏิทินกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้นักท่องเที่ยวมาอยู่ในพื้นที่นานวันขึ้น

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ด้วยกระบวนการ PDCA โดยเริ่มด้วย การวางแผน (Plan) การลงมือปฏิบัติ (Do) การติดตามประเมินผล (Check) และการปรับปรุงการดำเนินการอย่างเหมาะสม หรือการจัดทำมาตรฐานใหม่ (Act) ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการยกระดับคุณภาพการปรับปรุงพัฒนา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยทักษิณ ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลงบประมาณจากเงินรายได้ ปีงบประมาณ 2564 เพื่อสนับสนุนการจัดทำวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- กนกรัตน์ ดวงพิกุล และ จารุนันท์ เมธะพันธุ์. (2561). โสมสเด็จกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดน่าน. *วารสารบัณฑิตวิจัย*, 9(1), 217-234.
- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). *คู่มือการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- เขมิกา ชีรพงษ์. (2563). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยการออกแบบประสบการณ์. *ศิลปกรรมสาร*, 13(1), 1-15.
- นาคยา เกตุสมบุญ และ วันทนา เนาว์วัน. (2562). ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยว หมู่บ้านหนองสรวง ตำบลกระแซง อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี*, 25(1), 81-93.
- พนิตสุภา ธรรมประมวล และ กาสัก เต๊ะขันหมาก. (2564). กลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มโสมสเด็จไทยเบ่งบ้านโคกสูง อำเภอนาตาล จังหวัดลพบุรี. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 13(2), 109-128.

- พิทักษ์ ศิริวงศ์ และ นรินทร์ สังข์รักษา. (2560). การพัฒนาที่พักแบบโฮมสเตย์ในแหล่งท่องเที่ยวเมืองโบราณอุทอง. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(2), 2282–2293.
- วิโชคศักดิ์ วรรณคดีโพธิ์. (2562). “การท่องเที่ยวอ่าวปากบารา” ดุลยภาพทางอำนาจใหม่ของชุมชนและรัฐ อาณานิคมจาก การต่อสู้ทำเรือน้ำลึก. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/south/detail/9620000017564>.
- ภาวิณี หาญณรงค์. (2557). การศึกษาคุณภาพโฮมสเตย์กระซังแพ เพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษา โฮมสเตย์กระซังแพ ตำบลเพ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพฯ.
- สัญญา ยีอราน และ ศิริโชค วรรณคดีโพธิ์. (2561). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สู่ความสำเร็จการเปลี่ยนแปลง นโยบายในระบบสุขภาพ. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*, 5(2), 288–300.
- สำนักงานจังหวัดสตูล. (2562). แผนพัฒนาจังหวัดสตูล 5 ปี (พ.ศ. 2561 – 2565) ฉบับทบทวน (27 ธ.ค. 62). สืบค้นจาก http://www2.satun.go.th/news_devpro.
- สำนักงานจังหวัดสตูล. (2565). แผนงานยุทธศาสตร์ที่ส่งเสริมการพัฒนาจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ จังหวัดสตูล. สืบค้นจาก <http://www.satun.go.th/content/vision>.
- เสรี วงษ์มณฑา. (2564). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: นวัตกรรมเคลื่อนย้ายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสารศิลปศาสตร์ (วังนางเลิ้ง) มทร. พระนคร*, 1(1), 1–24.
- อัจนรา เมฆสุวรรณ ขจรศักดิ์ วงศ์วิรัช และเนตรดาว ไทรัตน์. (2563). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะโฮมสเตย์ของการท่องเที่ยว สร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดลำปาง. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์*, 3(2), 106–112.
- อัญญรัตน์ ธารารรณ และ มริวรรณ พิวนิม. (2557). การศึกษาผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยว กรณีศึกษา เมืองเชียงคาน ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. *การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 15 : 50 ปี มข. แห่งการอุทิศเพื่อสังคม. วันที่ 28 มีนาคม 2557 (น. 2880–2886).* ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่นและอาคารพิมลกลกิจ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Khao Yai DD. (2566). *รีสอร์ทและโฮมสเตย์ต่างกันยังไง ใครที่ชอบเที่ยวต้องรู้ไว้*. สืบค้นจาก <https://khaoyaidd.com/blog/>.
- Amir, A. F., Ghapar, A. A., Jamal, S. A., & Ahmad, K. N. (2014). Sustainable tourism development: A study on community resilience for rural tourism in Malaysia. *Procedia –Social and Behavioral Sciences*, 168(2015), 116–122.
- Harmes–Liedtke, U., & Mannocchi, L. (2012). Complexities of tourism development – viewpoints of development practitioner Pat3, *Journal of Public Policies and territories*, 1(3), 45–56.
- Janjua, Z. U. A., Krishnapillai, G., & Rahman, M. (2021). A systematic literature review of rural homestays and sustainability in tourism. *SAGE Open*, 11(2), 1–17.
- Janusz, G. K., & Bajdor, P. (2013). Towards to Sustainable Tourism – Framework, Activities and Dimensions. *Procedia Economics and Finance*, 6(2013), 523–529.
- Richards, G. (2009). Creative tourism and local development. In R. Wurzbarger, A. Pattakos, & S. Pratt (Eds.), *Creative tourism: A global conversation* (pp. 78–90). Sunstone Press.

- Richards, G. (2010). Creative tourism and local development. In R. Wurzburger (Ed.), *Creative tourism: A global conversation: How to provide unique creative experiences for travelers worldwide: At present at the 2008 Santa Fe & UNESCO International Conference on Creative Tourism in Santa Fe*. (pp. 78–90). New Mexico: USA.
- Wurzburger, R. (2010). Introduction to the Santa Fe & UNESCO International Conference: A global conversation on best practices and new opportunities. In R. Wurzburger (Ed.), *Creative tourism: A global conversation: How to provide unique creative experiences for travelers worldwide: At present at the 2008 Santa Fe & UNESCO International Conference on Creative Tourism in Santa Fe*. (pp. 15–25). New Mexico: USA.